

Історія української культури

Навчальний посібник

За редакцією
професора О.П. Сидоренка

Київ
Освіта України
2014

УДК 930.85 (477)(075.8) ББК 63.3(4Укр)я73

С34

Рекомендовано до друку Вченою радою Одеського державного аграрного університету (протокол №1 від 26 вересня 2013 року)

Історія української культури: навчальний посібник /О.П. Сидоренко, С.С. Корлюк, В.В. Власов та ін.; за ред. О.П. Сидоренка — К., 2014. — 576 с.

ISBN 978-617-7111-21-3

Автори — колектив викладачів Одеського державного аграрного університету: О.П. Сидоренко (керівник авторського колективу), завідувач кафедри філософії, історії і політології, професор, кандидат філософських наук; С.С. Корлюк, ректор університету, професор, кандидат біологічних наук; В.В. Власов, доктор сільськогосподарських наук; І.О. Волкова, доцент, кандидат політичних наук; О.А. Коваленко, доцент, кандидат філологічних наук; В.М. Коленцова, доцент, кандидат педагогічних наук; К.Є. Кононенко, викладач; С.М. Макуха, доцент, кандидат економічних наук; О.Г. Михайленко, викладач, кандидат економічних наук; А.О. Ногінська, доцент, кандидат педагогічних наук; П.В. Полулях, викладач; В.В. Попович, доцент, кандидат економічних наук; Т.Є. Пospолітак, ст. викладач; Т.В. Розова, професор, доктор філософських наук; М.М. Самуйлік, доцент, кандидат політичних наук; В.О. Сидоренко, викладач; І.В. Федорова, викладач; М.С. Філянін, професор, кандидат філософських наук; О.М. Чебан, доцент, кандидат філософських наук; В.О. Чігірьов, доцент, кандидат сільськогосподарських наук.

Рецензенти — І.І. Дробот, доктор філософських наук, професор, директор Інституту філософської освіти і науки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова; Л.М. Курчіков, доктор філософських наук, професор кафедри філософії та гуманітарних наук Одеської національної музичної академії ім. А.В. Нежданової; Н. В. Хамітов, доктор філософських наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди; Є.А. Подмазко, кандидат філософських наук, професор кафедри політології Інституту соціальних наук Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова.

У навчальному посібнику розглядаються найбільш важливі етапи і проблеми культурного процесу на теренах України від давніх часів до сучасності. Особлива увага приділяється висвітленню становлення української культури як системи національних цінностей у контексті розвитку світового культурного процесу. Всі проблеми розкриваються на теоретичній і методологічній основі наукової філософії в єдності з потребами аграрної науки і практики, питаннями функціонування АПК України. Посібник розрахований на студентів, аспірантів та викладачів вищих навчальних закладів, широке коло читачів, які цікавляться проблемами вітчизняної культури.

УДК 930.85(477)(075.8) ББК 63.3(4Укр)я73

© О.П. Сидоренко, С.С. Корлюк, В.В. Власов та ін., 2014 © Освіта України, 2014

Зміст

Передмова	5
Розділ 1	
Предмет, загальнотеоретичні та методологічні основи курсу «Історія української культури»	7
1.1. Культура як суспільне явище	8
1.2. Цінності, їх природа та класифікація	30
1.3. Об'єкт і предмет навчальної дисципліни «Історія української культури»	39
1.4. Типологія культур	42
Розділ 2	
Історія культури стародавнього населення України	49
2.1. Джерела вивчення та основні витoki зародження культури східних слов'ян	50
2.2. Первісні вірування та міфи східнослов'янських племен	73
Розділ 3	
Історія культури княжої доби	95
3.1. Історія культури Київської Русі	96
3.2. Феодальна роздрібненість Київської Русі. Внесок Галицько-Волинського князівства у становлення української культури.	154
Розділ 4	
Культура литовсько-польського періоду української історії ..	175
4.1. Економічна, соціально-політична і культурна ситуація у литовсько-польську добу	175
4.2. Освіта, література і мистецтво в XIV — на початку XVII ст.	183
Розділ 5	
Українська культура часів козацько-гетьманської держави. . .	203
5.1. Козацтво, його місце та роль в історії культури українського народу	204
5.2. Нові явища в реформуванні церкви, у розвитку освіти і науки.	225

5.3. Бароко як мистецький стиль. Українське бароко, його характерні риси	253
5.4. Специфіка українського бароко в літературі, театрі і музиці.	268
5.5. Розвиток образотворчого мистецтва	286
5.6. Барокова архітектура, її здобутки	307
5.7. Здобутки природничих наук.	319
5.8. Традиційні культури українського козацтва.	325
Розділ 6	
Культура українського народу в ХІХ ст.: духовні пошуки та шляхи їх реалізації.	334
6.1. Формування передумов єдиного загальноукраїнського культурного руху	335
6.2. Культурно-національне відродження в Україні ХІХ ст. як єдиний процес.	370
Розділ 7	
Новітня українська культура: витоки і джерела, проблеми і здобутки	403
7.1. Характерні риси та специфіка духовного життя в Україні кінця ХІХ — початку ХХ ст.	405
7.2. Модернізм, його філософські основи і провідні течії: етап зародження та співіснування з реалізмом	423
7.3. Розвиток української культури в добу Національно-демократичної революції	448
7.4. Культура України в 20—30-ті роки ХХ ст.: тріумф і трагедія	466
7.5. Українська культура кінця 30—90-х років ХХ ст.	493
7.5.1. Постмодернізм як культурне явище	525
7.6. Культура України часів незалежності.	529
Післямова.	557
Додатки	560
Література	572

Передмова

*Любіть Україну всім серцем своїм
і всіми своїми ділами...
В. Сосюра*

Запропонований навчальний посібник підготовлений колективом авторів, який відомий студентській спільноті своїми виданнями у галузі філософії та релігієзнавства. Він вирізняється від схожих видань відповідністю свого змісту положенням і вимогам навчальної програми з дисципліни «Історія української культури», а головне, конкретними відповідями на теоретичні і практичні питання культурної спадщини вітчизняної історії.

У навчальному посібнику чітко сформульований критерій культури, тобто цінності, що створені людьми у процесі їх виробництва, а сама культура розглядається як специфічний інтегральний спосіб життєдіяльності кожної людини і людства в цілому. Автори посібника обстоюють ідею, що жодна думка, уявлення чи переконання, жоден вчинок чи дія особистості, жодне її ставлення до іншої людини, колективу людей чи всього суспільства не можуть не бути культурними або некультурними, не можуть не оцінюватися з позицій аксіології.

Автори солідарні з висновками і оцінками стану культури у сучасному суспільстві, які зроблені представниками «Римського клубу», поділяють їх думку стосовно її дефіциту у певних груп людей. Їх висновки про вади культури автори вважають справедливими і відносно поведінки багатьох молодих людей, а тому пропонують шляхи подолання цих вад. Одним із таких шляхів є відродження у суспільстві інтересу до історії своєї культури, до історичних матеріальних і духовних цінностей свого народу у їх спадковому розвитку і перетворенні на правила й норми поведінки кожної людини. Таке перетворення неможливе без твердих і глибоких знань змісту історії вітчизняної культури. Тому своїм посібником автори намагалися максимально сприяти успішній праці студентів над оволодінням навчальною дисципліною «Історія української культури».

Відомо, що головним завданням вищої школи України завжди було і є сьогодні формування у випускників якостей всебічно і гармонійно розвиненої особистості. Такими якостями може володіти тільки культурна особистість на підставі знань сутності, змісту, функцій,

теорії та історії культури, перш за все історії української культури. Ця історія багата як за тривалістю існування, так і за якістю її досягнень: від чотирьох тисяч років до н. е. так званого трипільського періоду на землях України до сьогодні; від виробництва найпростіших знарядь праці до сучасних наноекономіки і нанотехнологій.

Випускники вищих навчальних закладів України повинні мати науковий світогляд. Науковим може бути тільки культурний світогляд. Без оволодіння теорією та історією вітчизняної культури такий світогляд принципово неможливий. У той же час рівень розвитку світогляду у випускників вищої школи значною мірою визначає їх майбутнє — матеріальне і духовне.

Необхідність глибокого оволодіння змістом історії української культури обумовлена і тим, що сферою виявлення наукового світогляду є діяльність особистості. Вона теж повинна бути культурною у всіх своїх напрямках, типах і видах. Без знання теоретичних основ культури та її історії культурна діяльність неможлива, отже, неможлива творча і продуктивна праця людини.

Становлення культурної особистості неможливе і без культури спілкування, культурних відносин між людьми, які є головною сферою реалізації, прояву і культурного світогляду, і культурної діяльності.

Необхідність відповідального ставлення до вивчення історії української культури обумовлена також особливостями сучасної історичної ситуації як у глобальному, так і у вітчизняному контекстах, тому що виживання людини забезпечується збереженням рівноваги культурного розмаїття. Сучасна людина живе, мислить і діє у просторі багатьох культур, обмежити вплив яких неможливо та й недоцільно. Тому фахівець повинен бути готовим здійснювати професійну діяльність у полікультурному світі, навіть якщо він виховувався у монокультурному середовищі та свідомо поділяв лише його норми і цінності. Можливо, це середовище було контркультурним, наприклад, рутинним, догматичним, релятивістським або мало інші суттєві вади. Протистояти контркультурі може тільки культурна особистість, тільки така людина може мати суспільно значущу мету свого життя і спрямовувати її на свою користь та на благо інших людей.

У цьому навчальному посібнику студенти знайдуть відповіді на важливі питання теорії і практики культури, вітчизняного культурного прогресу, його минулого і сучасного, сенсу життя і свого місця в культурному відродженні України, подоланні безкультур'я минулого і сучасного.